

Кристиан Таков

НЯКОИ АКТУАЛНИ ВЪПРОСИ НА РЕГИСТЪРНИТЕ ПРОИЗВОДСТВА ПРИ НАСЛЕДЯВАНЕТО НА ДЯЛОВЕ ОТ ДРУЖЕСТВА С ОГРАНИЧЕНА ОТГОВОРНОСТ

Във връзка с увеличението на капитала на търговските дружества на дневен ред отново излязоха някои въпроси на регистърното производство. Съдебната практика на отделните окръжни съдилища е противоречива. Не е единно дори и становището на отделни състави в рамките на един и същи окръжен (Софийски градски) съд. Причините за това състояние на нещата са от естество да навеят тъжни размисли, но не те са причината за тази статия. В следните редове се обръща внимание на някои често срещани и според автора – проблематични – схващания на регистърните съдилища относно въпросите на наследяването на дружествени дялове.

Една значителна част от дружествата с ограничена отговорност (ООД) бяха създадени в началото на 90-те години. По силата на непредотвратими природни закономерности множество физически лица – съдружници в тези ООД вече не са между живите. Техните дружествени дялове обикновено са преминали върху техните наследници по закон или по завещание. В тези случаи Търговският закон (ТЗ) изисква промяната в персоналия състав на съдружниците да бъде вписана в търговския регистър. Тъй като много решения по различни въпроси от дейността на ООД се вземат от общото събрание на съдружниците (ОС), в някои случаи възникват проблеми във връзка с това, (1) **кои лица са станали съдружници след смъртта на починалия съдружник**, (2) **от кой момент**, (3) **дали за това е нужно решение на ОС** и (4) **дали вписването на тези лица в търговския регистър е предпоставка за възникване на членственото им правоотношение**.

1. ВЪПРОСЪТ ЗА НАСЛЕДСТВЕНОТО ПРАВОПРИЕМСТВО

При липса на данни за завещателни разпореждания следва да се приеме, че дяловете на починалия съдружник се придобиват от наследниците му по закон (чл. 5 и сл. ЗНасл). Това придобиване обаче не става автоматично – за целта са нужни или конклюдентни действия на наследниците (чл. 49 ал. 2 ЗНасл.), или изрично приемане на наследството на починалия (чл. 49 ал. 1 ЗНасл.). Ако измежду наследниците на починалия съдружник има недееспособни лица, примането на наследството от тях трябва да стане освен това под опис (чл. 61 ал. 2 ЗНасл.). Практическият въпрос, който се поставя в случая, е следният – **трябва ли пред съда по регистрацията да се представят доказателства за това, кои лица са наследници и че те са придобили дяловете на наследодателя си?** Такова доказване принципно е необходимо. Съответните доказателствени документи трябва да придружават заявлението, с което се иска вписването. Такива документи според конкретния случай могат да бъдат напр. удостоверения за наследници, завещателни разпореждания, писмените актове за примането на наследството, доказателства за мълчаливото приемане на наследство по чл. 49 ал. 2 ЗНасл., продажби на наследство, откази от наследство и т.н.

2. КВОТА НА НАСЛЕДЯВАНЕ НА ДРУЖЕСТВЕНИТЕ ДЯЛОВЕ

Доколкото няма завещателни разпореждания, които да изменят кръга на наследниците или квотите им, дружествените дялове се наследяват съобразно правилата за наследяване по закон (чл. 5 и сл. ЗНасл).

Дружествените дялове в ООД, макар и придобити през време на брака, въпреки презумптивния съвместен принос на двамата съпрузи, **не стават съпругеска имуществена общност**¹. Тази особеност има значение в случая, когато измежду наследниците на починалия съдружник има преживял съпруг. Тъй като чл. 27 от Семейния кодекс (СК) не намира приложение относно

¹ За подробната обосновка на това схващане вж. Таков, Кр., Проблеми на съпругеската имуществена общност в българското право, сп. Съвременно право, кн. 5 и 6 от 1995 година.

дружествените дялове в ООД, намиращите се в наследството такива дялове няма да се делят първо на две равни части, като едната половина се придобие от преживелия съпруг, а другата да се наследява по общия ред, включително и от съпруга. Приложими в случая са общите правила за наследяването по закон и по-специално чл. 9 СК.

3. НАЧИН, ПО КОЙТО ДЯЛОВЕТЕ ПРЕМИНАВАТ ВЪРХУ НАСЛЕДНИЦИТЕ – НЕОБХОДИМО ЛИ Е РЕШЕНИЕ НА ОС ЗА ПРИЕМАНЕТО НА НАСЛЕДНИЦИТЕ КАТО СЪДРУЖНИЦИ?

Въпросът за това, дали дяловете на починалия съдружник преминават върху наследниците му чрез простото приемане на наследството или за това е нужно да се извършат и допълнителни действия, е породил нееднакви тълкувания. Неяснотата произтича от пределно лаконичната уредба на наследяването на дружествени дялове в чл. 129 ал. 1 изр. 1 ТЗ. Докато прехвърлянето на дялове между живи лица има сравнително подробна уредба, наследяването е само споменато от закона като възможност, но процедурата за осъществяването му не е уредена.

Преди да се пристъпи към тълкуване на тези кратки законови разпоредби, си струва да се разгледат два **частни случая**. Става дума за хипотезите, в които **в самия дружествен договор се съдържат изрични разпоредби по повод наследяването на дялове**.

Така ако в дружествения договор е записано, че наследяването на дяловете е изключено (например че те се разпределят между останалите живи съдружници), **наследниците няма да встъпят в членственото правоотношение на наследодателя им, а ще получат само равностойността на дяловете**. Такава разпоредба в дружествения договор представлява сериозен интерес от гледище на наследственото право. Тя би могла да бъде тълкувана като завет (чл. 16 ал. 2 ЗНасл) с тежест. В случая тежестта ще е, на наследниците да се изплати равностойността на дяловете на наследодателя им. На такова тълкуване обаче се противопоставя изискването за особената форма на завета (саморъчна писмена или нотариална – чл. 23 и сл. ЗНасл), която няма да бъде удовлетворена от обикновената писмена форма на самия дружествен договор, в който се съдържа въпросната клауза. По-приемливо ми се вижда схващането, че такава разпоредба в договора следва да се тълкува като прехвърлителен договор в полза на трето лице, поставен под отлагателно условие. Третото ползващо се лице (наследникът) ще получи равностойността на дяловете, а транслативното действие на този договор ще е под отлагателното условие, че съдружникът-прехвърлител (стипулант) умре преди съдружника-приобретател (промисент).

На следващо място, **в дружествения договор може да е записано, че наследниците на починал съдружник стават съдружници автоматично**. Такава клауза или клауза с равностоен смисъл прави **ненужно решението на ОС на ООД за приемането на наследниците** като съдружници. Одобрението на ОС за приемане като съдружник на трето лице се счита дадено по силата на самия дружествен договор. Тук може да се постави въпросът – допустимо ли е ОС отнапред да се отказва от това свое правомощие? Нали се смята, че компетентността на ОС на ООД е уредена с императивни норми и по принцип не може да се стеснява? Това възражение е сериозно, но при правноорганизационната форма на ООД то се обезсилва от следните два аргумента. Първо, при събирателното дружество и при гражданското дружество е допустима уговорката, дружествата да се продължат и след смъртта на някой от съдружниците. След като съдружниците могат да уговорят, че ще продължат дейността си въпреки липсата на някой от тях, по аналогия може да се приеме, че те могат отнапред да уговорят и че ще приемат друго на негово място (законът и в двата случая говори не за уговаряне на “противното”, а за уговаряне на “друго”). След като такава отнапред решена персонална субституция е възможна при тези дружества с най-силно изразен персонален елемент, толкова по-допустима трябва да е тя и при ООД, което е междинна форма между персоналните и капиталовите търговски дружества. Второ, когато в дружествения договор се постига съгласие за автоматично приемане на наследниците, съдружниците са в достатъчна степен наясно, кого точно биха имали за съдружник при смъртта на всеки един от тях. Това най-често ще бъдат наследниците по закон на съответния съдружник, които, общо взето, са предвидими като брой и като кръг. Разбира се, има известни рискове – някои от очакваните наследници да не преживеят наследодателя си, вместо един кръг наследници да бъде призван към наследяване друг, наследодателят да промени реда или квотите на наследяването чрез завещателно разпореждане и т.н. Тези рискове специално при ООД обаче

не изглеждат достатъчно решаващи, за да ограничат свободата на договарянето между съдружниците.

Какво става обаче, когато в дружествения договор няма изрична разпоредба, която урежда въпросите на наследяването? Може да се мисли по два начина.

Според едно първо схващане, за да станат наследниците съдружници, освен приемането на наследството на починалия съдружник е необходимо и съгласие на ОС на ООД. Това схващане се опира на *analogia legis* от чл. 129 ал. 1 изр. 2 във вр. с чл. 137 ал. 1 т. 2 ТЗ. Според това схващане наследниците се приравняват на трети лица – несъдружници и за приемането им като съдружници е нужно останалите съдружници да се съгласят с това, при това – единодушно (чл. 137 ал. 3 ТЗ).

Второто схващане е следното: наследяването на дружествени дялове е хипотеза, която не може да се урежда по аналогия от прехвърлянето на дялове между живи лица. Според това второ схващане приемането на наследниците за съдружници става по силата на приемането от тях на наследството на починалия съдружник, без да е нужно съгласието на ОС на дружеството.

И двете становища заслужават внимание. За да се прецени, кое от тях е по-приемливо, трябва да се изследва разумът на закона и целта му.

ТЗ познава няколко случая на преминаване на дялове от едно лице върху друго:

1. от съдружник върху несъдружник – тук освен (1) съгласието по прехвърлителната сделка, обективизирано в (2) договор с нотариална заверка на подписите (чл. 129 ал. 2 ТЗ), е нужно и (3) съгласие на ОС (чл. 129 ал. 1 изр. 2 *in fine* във вр. с чл. 137 ал. 1 т. 2 и ал. 2 ТЗ);
2. от съдружник върху друг съдружник – тук са достатъчни само (1) съгласието по прехвърлителната сделка и (2) обективизирането ѝ в договор с нотариална заверка на подписите (чл. 129 ал. 2 ТЗ). Съгласие на ОС в този случай не е необходимо² (изразът “от един съдружник на друг се извършва свободно” – чл. 129 ал. 1 изр. 2 ТЗ);
3. наследяване – тук законът за разлика от предишните две хипотези не изисква нито съгласие на ОС, нито нотариална заверка на подписите; трябва да е налице само фактът на наследяването.

Случаите, в които ТЗ изисква решения на ОС за извършването на някои действия, са посочени в чл. 137 ал. 1 ТЗ и в някои други текстове (така чл. 131, 142 ал. 1, чл. 143 ал. 3, чл. 146 ал. 3, чл. 148 ал. 2, чл. 149 ал. 1 и 3, чл. 154 ал. 1 т. 2 ТЗ). Други случаи, в които се изисква решение на ОС, могат да бъдат предвидени в устава (аргумент от чл. 137 ал. 3 изр. 3 ТЗ). Така например в устава може да се предвиди, че наследниците не стават съдружници, а дяловете им се изплащат от дружеството; може също да се предвиди, че само някои от наследниците стават съдружници, а други – не (хипотезите, разгледани по-горе)³. **Извън тези предвидени от закона или от устава случаи извършването на действия или настъпването на правни последици не може да бъде поставено в зависимост от съгласието на ОС.** В частното право въобще важи принципът, че съгласие или одобрение за дадена сделка или за настъпването на правните последици на някакъв факт се изискват само когато това е предвидено в закон или в договор (принцип за автономия на волята). Наред с това, лимитирането на правомощията на ОС до границите, определени от закона или от дружествения договор, е в интерес и на правната сигурност.

Така че, ако в дружествения договор не е казано нищо за наследяването на дружествени дялове, за приемането на наследниците като съдружници не е необходимо съгласието на ОС. Да се изисква решение на ОС за приемане като съдружници на наследниците би означавало освен това да се обезсмисли волята на учредителите при образуването на дружеството. Ако не са искали наследниците на някой от тях да се приемат в дружеството, те биха могли да изключат наследяването на дяловете. Да се въздига решението на ОС в предпоставка за приемането им би означавало освен това да се заобиколи и изискването за

² Така и Герджиков, О., Коментар на Търговския закон, книга II, стр. 399-400.

³ Така и Герджиков, О., пак там, стр. 403-404, както и Таджер, В., Капиталови търговски дружества, стр. 50.

консенсус при такова решение (чл. 137 ал. 1 т. 2 във вр. с чл. 137 ал. 3 ТЗ), тъй като наследниците на починалия съдружник естествено, няма да могат да гласуват. Така че решение на ОС за приемане ще е нужно само ако в дружествения договор изрично е посочено, че то е предпоставка за приемането на наследниците.

Като допълнителен аргумент в подкрепа на това становище може да се приведе и историческото тълкуване на ТЗ. Отмененият Закон за дружествата с ограничена отговорност (ЗДОО) в своя чл. 93, подобно на чл. 129 ТЗ, отчетливо отграничава хипотезите на прехвърляне на дялове (между живи лица) и наследяването на дялове (*mortis causa*). Чл. 97 ал. 1 и 2 от отменения ЗДОО пък установяват изискването, ОС да дава съгласието си не при прехвърляне върху наследниците, а само при делба на дружествения дял (това изискване е възпроизведено в чл. 131 ТЗ).

Изискването за даване на съгласие от ОС за приемането на трети лица за съдружници не може да се прилага при наследяването нито разширително (изключителните норми не се тълкуват разширително), нито по аналогия (липсват съществени подобия във фактическия състав). Нещо повече – както вече се изтъкна по-горе, ако е оправдано прехвърлянето на дела между живи лица да става под контрола на дружеството (поради засилените му персонални елементи), такъв контрол е излишен при наследяването и най-вече при наследяването по закон. Последиците на такова наследяване са напълно предвидими при сключване на учредителния договор. Съдружниците са в достатъчна степен наясно, кой може да им стане съдружник при смърт на някого от тях. Ако такава яснота липсва, съдружниците могат да установят в договора забрани за наследяване въобще или такива, отнасящи се до конкретни лица.⁴

4. НЕОБХОДИМО ЛИ Е ВПИСВАНЕ В ТЪРГОВСКИЯ РЕГИСТЪР НА НОВИТЕ СЪДРУЖНИЦИ, ЗА ДА ВЪЗНИКНЕ ЧЛЕНСТВЕНОТО ИМ ПРАВООТНОШЕНИЕ?

Този въпрос има следното практическо значение. Съдружник в ООД е починал, но лицата, които са задължени да поискат вписването на неговите наследници като съдружници, не са сторили това. Междувременно ОС е взело решение, което подлежи на вписване. В практиката на съдилищата искания за такива вписвания често се оставят без движение, като се указва, че преди вземането на съответното решение в търговския регистър трябва да се впишат новите съдружници. Дали наистина вписването на новите съдружници е необходима предпоставка, за да може ОС в новия си състав да взема решения?

Чл. 3 ал. 1 ТЗ постановява, че в търговския регистър трябва да се впишат само обстоятелствата, предвидени в самия Търговски закон. На пръв поглед, наследяването на дружествени дялове не е такова обстоятелство. По-горе се изясни, че ТЗ подобно на отменения ЗДОО прави ясно разграничение между прехвърляния между живи от една страна и наследяване от друга страна. Прехвърлянето между живи лица трябва да се впише в търговския регистър (чл. 129 ал. 2 ТЗ). От този момент това прехвърляне ще има действие спрямо трети добросъвестни лица (чл. 493 ГПК).

За разлика от прехвърлянето между живи лица, последиците от наследяването обаче не са обстоятелство, изрично предвидено от ТЗ като подлежащо на такова вписване. Макар такова вписване да не се диктува пряко от норма на ТЗ, то следва да се предприеме поради повелята на чл. 490 ал. 2 ГПК (наследяването е всъщност промяна на подлежащото на вписване обстоятелство по чл. 115 ал. 1 т. 2 ТЗ).

Въпросът обаче не е за необходимостта от вписване въобще. Въпросът е, дали това вписване е необходима предпоставка, за да могат наследниците на починалия съдружник да упражняват правата по наследените дялове. За да се отговори на този въпрос, е нужно да се изясни, дали това вписване има конститутивен или само декларативен ефект.

---

⁴ Така вж. Диков, Л., Курс по търговско право, том 1, 1935 г., стр. 335; Кацаров, К., Систематичен курс по българско търговско право, 1943 г., стр. 316-317, т. II б); Рачев, Ф., съставител, Курс по търговско право, т. 1, 1991 г., стр. 233; Таджер, В., Капиталови търговски дружества, 1994 г., стр. 50 и Герджиков, О., Коментар на Търговския закон, книга II, 1994 г., стр. 404.

Принципът е следният: вписването има поначало само декларативно действие. Този принцип е закрепен пределно ясно в чл. 493 ГПК, който урежда действието на вписването въобще. Тази норма създава необорима материално-правна презумпция за знание на вписаните обстоятелства и за незнание на тези, които не са вписани, при това – само по отношение на добросъвестни трети лица. По начало вписванията в търговския регистър нямат друго действие. Т.е. макар и невписани, съответните обстоятелства поражда действието си⁵, но това действие не може да се противопоставя на трети добросъвестни лица.

Обратно, за да има едно вписване конститутивен ефект (предпоставка за възникване на правните последици на определено волеизявление), такъв негов ефект трябва да е специално предвиден от закона⁶. (Такъв конститутивен ефект има например възникването на търговското дружество като юридическо лице – чл. 67 ТЗ).

Наследниците безспорно трябва да бъдат вписани като съдружници в търговския регистър на мястото на починалия съдружник. Това вписване обаче ще **има за ефект само известяването на третите добросъвестни лица, т.е. то има декларативен характер** (законът не предвижда вписването като предпоставка за прехвърлянето на членственото правоотношение, а само повелява то да бъде извършено). По отношение на лицата, знаещи за обстоятелството на наследяването (а такива са останалите съдружници и самото дружество) то е известно и има действие от момента на осъществяването си. Във вътрешните отношения в дружеството наследниците ще са станали съдружници от момента на приемането на наследството. Поради това, за участието им в ОС и за приемане на решения от това ОС при тяхно участие не е нужно, те да са вписани в регистъра. Така че няма пречка, решенията на ОС, взети след смъртта на съдружник и преди вписването на наследниците му в регистъра да произведат действието си и да бъдат вписани.

В обобщение може да се направи следният извод: **вписването на факта на наследяването не е предпоставка, за да могат наследниците на дяловете да упражняват правата си по тях. Тези наследници ще могат да участвуват валидно в ОС.**

Друг е въпросът, че незаявяването на подлежащо на вписване обстоятелство е скрепено с административната санкция на чл. 284 ТЗ. Глобата следва да се наложи на лицето, което е задължено да поиска вписването – т.е. на управителя. Тази санкционна последица обаче по никакъв начин не се съотнася с настъпването на правния ефект на наследяването; тя се намира на друга плоскост.

---

⁵ Така изрично *Сталев, Ж.*, Търговски регистър, 1994 г., на стр. 276: "Съдържанието на установената ... непротивопоставимост на неизвестните, невписани и необнародвани, подлежащи на вписване обстоятелства се състои в това, че тези обстоятелства, **макар и в действителност да са се породили**, "нямат сила" по отношение на третите лица ...

⁶ Така *Сталев, Ж.*, пак там, на стр. 315-316 за изчерпателното изброяване от закона на конститутивните вписвания и на стр. 321 за разликата между конститутивно и декларативно вписване.